

MÜTEFEKKİR

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
AKSARAY UNIVERSITY JOURNAL of THE FACULTY of ISLAMIC SCIENCES

e-ISSN: 2148-8134 • cilt / volume: 12 • sayı / issue: 24 • Aralık / December 2025 • 341-357

Şikârî Karamannâmesi'nin Dinî Söz Varlığı

Hakan ÖZDEMİR

Dr., Aksaray Üniversitesi, Aksaray/Türkiye, alpaguehakan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4478-9192>, doi: <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1782846>

Araştırma Makalesi

Süreç

Geliş Tarihi: 12.09.2025

Kabul Tarihi: 04.11.2025

Yayın Tarihi: 15.12.2025

Hakem Değerlendirmesi:

Bu makale, en az iki dış hakem/çift taraflı kör hakem tarafından incelenmiştir.

Benzerlik taraması:

Bu makale iThenticate ile taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

Etik Beyan:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulmuştur.

Tarafsızlık:

Yazar, makale değerlendirme ve yayın sürecinin hiçbir aşamasına müdahil olmamış, hakemleme süreci bilimsel tarafsızlık ilkelerine sadık kalınarak tamamlanmıştır.

Finansman:

Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.

Çıkar Çatışması:

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Yazar Katkı Oranı:

Çalışma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Telif Hakkı

© Hakan ÖZDEMİR | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Öz

Din, ulusların kültürlerinde meydana gelen değişkenlerin büyük ölçüde bağlı olduğu önemli bir olgudur. Bu bağlamda dinî terminoloji, ulusların inanç anlayışlarından hareketle toplumların kavram dünyasını yansıtmaktadır. Söz varlığı çalışmalarıyla ulusların tarihte yer almaya başladıkları dönemlerden varlıklarını sürdürdükleri çağlara kadar sosyo-kültürel değişim ve gelişimlerdeki unsurların ne gibi süreçlerden geçtikleri tespit edilebilmektedir. Her ulus, hangi inanç sistemine tâbi olmuşsa, dinî söz varlığını da kendisiyle birlikte yaşatmıştır. Göçebe yaşam tarzına sahip olan Türkler, gittikleri bölgelerde çeşitli inanç gruplarına dahil olmuşlardır. Bu çeşitlilik dolayısıyla Türk dili, söz varlığı açısından sürekli bir değişim göstermiştir. Buldukları coğrafyada Hristiyan ve Musevîlerle yaşamış Karamanoğulları, Türklerin Avşar boyuna dahil olan bir Türk boyudur. Bu sebeple dil vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarılan kadim Türk kültürüne ait dinî terminolojiyi kullanmışlardır. Bu çalışmada Şikârî mahlaslı şair tarafından yazılan "Kitab-ı Karamaniyye" adlı eserin dinî söz varlığı, tematik konu başlıkları altında değerlendirilmiştir. Böylece Türk kültüründe dinî terminoloji açısından Karamanoğulları özelinde görülen kelime ve kelime gruplarının tespiti yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dinî Terminoloji, İnanç, Söz Varlığı, Türk Kültürü, Karamanoğulları.

Atıf

Özdemir, Hakan. "Şikârî Karamannâmesi'nin Dinî Söz Varlığı". *mutefekkir* 12/24 (2025), 341-357
<https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1782846>

Religious Vocabulary of Şikârî Karamannâme

Hakan ÖZDEMİR

Dr., Aksaray University, Aksaray/Türkiye, alpaguehakan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4478-9192>, doi: <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1782846>

Research Article

History

Received: 12.09.2025

Accepted: 04.11.2025

Published: 15.12.2025

Referee Assessment:

This article has been reviewed by at least two external reviewers/double-blind reviewers.

Plagiarism:

This article has been scanned with iThenticate and verified to be free of plagiarism.

Ethical Statement:

This study was prepared in accordance with scientific and ethical principles.

Impartiality:

The author has not been involved in any stage of the article evaluation and publication process, and the peer review process has been completed in accordance with the principles of scientific impartiality.

Funding:

The author acknowledges that they received no external funding in support of this research.

Competing Interests:

The author declares that have no competing interests.

Author Contribution Ratio:

The study was conducted by a single author.

Copyright

© Hakan ÖZDEMİR | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Abstract

Religion is a significant phenomenon to which the variables occurring in the cultures of nations are largely linked. In this context, religious terminology reflects the conceptual world of societies based on the beliefs of nations. Through studies of lexical inventory, it is possible to determine the processes through which elements of socio-cultural change and development have undergone, from the periods when nations first appeared in history to the eras in which they have continued to exist. Every nation has preserved its religious vocabulary alongside its own, regardless of the belief system it has adhered to. Turks, who have a nomadic lifestyle, have joined various religious groups in the regions they have travelled to. Due to this diversity, the Turkish language has undergone constant change in terms of its vocabulary. The Karamanids, who lived alongside Christians and Jews in their region, were a Turkish tribe belonging to the Avsar clan. For this reason, they used religious terminology belonging to ancient Turkish culture, passed down from generation to generation through language. In this study, the religious vocabulary of the work entitled *Kitab-ı Karamaniyye*, written by the poet known by the pen name Şikârî, has been evaluated under thematic subject headings. Thus, words and word groups specific to the Karamanids in terms of religious terminology in Turkish culture have been identified.

Keywords: Religious Terminology, Belief, Vocabulary, Turkish culture, Karamanids.

Cite as

Özdemir, Hakan. "Religious Vocabulary of Şikârî Karamannâme". *mütfekkir* 12/24 (2025), 341-357 <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1782846>

Giriş

Dil, kendisini sürekli değiştiren ve geliştiren dinamik bir yapıya sahiptir. Bu değişken yapı; çeşitli sosyal ve ekonomik hareketlilik vb. gibi gelişmelerden etkilenmektedir.¹ Bu gelişmelerden özellikle göçebe yaşam tarzını benimsemiş olan Türk ulusu gibi toplumların dilleri daha fazla etkilenmektedir. Yoğun göç hareketleri sebebiyle farklı kültür çevrelerinin etkisiyle din değiştirme sonucunda kullanılan kelimelerde kaynak dilin ön plana çıktığı görülür. Dinin toplumlar üzerindeki büyük etkisi sadece dil üzerinde değil, hayatın hemen hemen her alanında görülür.² Böylece başta din olmak üzere dilin değişkenliğiyle birlikte bir inanç kültürü meydana gelir. Oluşan bu kültür, dil aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılır. Böylece inanç dünyasına ait olan öğretiler ya da dinî ritüeller çerçevesinde dinî söz varlığı oluşur. Dilin bu güncellenme neticesinde çeşitlilik kazanması kültürel zenginliğinin bir ifadesi olarak da görülebilir. Yani denilebilir ki din ile değişikliğe uğrayan dil ve bunun sonucunda oluşan kültür sürekli biçimde birbirlerini etkileyerek ortak bir zenginlik meydana getirir.

Türk ulusuna ait boyların inanç dünyasına ve bunun neticesinde oluşturdukları dinî söz varlığına bakıldığında göç hareketlerine bağlı olarak birçok inanç kültürden etkilendiği görülür. Yüzyıllar içerisinde inanç, dil ve kültür bağlamında meydana gelen değişikliklere bakıldığında değişimin, özellikle dil üzerindeki etkisine rağmen değişik coğrafyalardaki Türk boyları tarafından kullanılmaya devam ettiği gerçeğiyle karşılaşılır.

Bu çalışmada amaç, söz konusu devamlılığın hangi ölçülerde XVI. yüzyılda Anadolu coğrafyasında görüldüğü gerçeğini tespit edebilmektir. Eski çağlardan XVI. yüzyıla kadar dinî söz varlığına ait kelime ve kelime gruplarının tespit edilip ortaya konması ve bu hususun kuşaktan kuşağa nasıl aktarıldığı söz konusu çalışmayla birlikte açıklanmaya çalışılacaktır.

İnsanoğlu yaradılış olarak yüce ve kutsal saydığı varlıklara karşı bir saygı ve tapınma eğilimindedir.³ Bu kült, insanoğlunu; tapınma, yakarış, yüce varlığa adanan kurban ve çeşitli dinî törenleri olan belli ritüelleri yerine getirme şeklinde kendisini göstermektedir.⁴ Tarih boyunca Türk uluslarına bakıldığında kültlerin oldukça çeşitli olduğu görülür. Özellikle atalar kültü olarak değerlendirilebilecek birçok uygulama İslâmiyet öncesi Türk uluslarında var olduğu bilinmektedir.⁵ Bu kültlere ait ritüeller sonucunda oluşan dinî söz varlığı daha sonraki inançlar için de kullanılmıştır. Bu noktada bir kült olarak var olan kurban ritüeli İslâm öncesi Türklerde de görülmektedir.⁶

Türkler, İslâmiyet'e kadar olan süreçte Şamanizm temelinde oluşturdukları inanç dünyalarını, daha sonra Maniheizm, Budizm gibi felsefelerle ve Musevîlik, Hristiyanlık gibi semavî dinlerle de çeşitlendirmişlerdir.⁷ Bu çeşitlilikle birlikte yeni dinî çevreye geçiş keskin bir şekilde olmamış, bir önceki inanaşa ait söz varlığı sonraki kültürel çevreye de sirayet edecek şekilde taşınmıştır.

Türklerin İslâmiyet ile tanışmaları IX. yüzyıllara kadar uzansa da gerçek anlamıyla İslâm dininin kitleler halinde benimsenmesi Karahanlı Dönemiyle birlikte söz konusu olmuştur.⁸ Bu dönemden

¹Vefa Taşdelen, "Hilmi Ziya Ülken'de Türkçenin Bir Felsefe Dili Olarak İnşası Sorunu", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 64 (25 Nisan 2025): 111.

²Emrah Dindi, "Kur'ân'daki Tekrarların 7. Yüzyıl Araçlarının Dili Kullanım Âdet ve Edebî Zevkleriyle İlişkisi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 27/2 (15 Aralık 2023): 588; Rıza Karabağ, "Savaş ve Barış Ahlâkı: Dinî Metinler, Uluslararası Hukuk ve Sivil Toplum Örgütleri Zemininde Bir Yaklaşım", *Mütefekkir* 10/20 (15 Aralık 2023): 484-486; Muhammed Emir Tulum, "Fetihname Şairlerinin Propaganda Üslubu", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 63 (23 Aralık 2024): 115.

³Salih Şahin, "Siyasetnâme Literatüründe Öne Çıkan İslâm Siyaset Ahlâkının Temel İlkeleri", *Mütefekkir* 10/20 (15 Aralık 2023): 521.

⁴Erman Artun, *Türk Halkbilimi* (Karahan Kitabevi- Ders Kitapları, 2015), 117.

⁵Doğan Kaya, *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü (Ciltli)* (Akçağ Yayınları, 2014), 485; Fırat Umanç, "Türk-Moğol Şamanizm'inin Anadolu Tasavvufuna Yansıması: Şeyh Barak Baba Örneği", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 29/1 (15 Haziran 2025): 385-386.

⁶Jean Paul Roux, *Eski Türk Mitolojisi*, trc. Musa Yaşar Sağlam (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2011), 36-37.

⁷Hayati Beşirli - İhsan Çapcıoğlu, ed., *Türk Kültürü El Kitabı* (Grafiker Yayınları, 2015).

⁸Ünver Günay, *Din Sosyolojisi* (İnsan Yayınları, 2018), 515; Ali Aksu, "Karahanlılar ve İslâm'ın Yayılmasındaki Katkıları", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (15 Haziran 2001): 285-301; Rabia Mert, "İslâm Öncesi Türkler ve

itibaren özellikle Arapçanın ve Farsçanın yoğun etkisi dinî terminolojinin değişmesine ve söz varlığının çeşitlenmesine yol açmıştır.⁹ Daha önce de bahsedildiği gibi bu süreç keskin bir şekilde gerçekleşmemiş çok eski dönemlerde oluşan dinî terminoloji yeni öğrenilen din üzerinde de etkisini sürdürmüştür. Böylece “Tanrı” kelimesinin anlamsal karşılığı “Allah” teriminin yerine kullanılmış hatta “Allah Te’âlâ”yı belli bir süre “Tanğrı Te’âlâ” şeklinde kullanmayı tercih etmişlerdir.¹⁰

Yazıldıkları dönemler hakkında önemli bir belge olma vasfı taşıyan tarih yazıcılığına ait eserler, tarihî bilgiler sunarak geçmişi aydınlatma özelliğini de taşımaktadır.¹¹ Tarihî belge olma özellikleriyle genel olarak tarihçiler tarafından ele alınan bu eserler, söz varlığı açısından yeterince değerlendirmeye tâbi tutulmamışlardır. Anadolu coğrafyasında Dehhânî ile Türk tarih yazıcılığı sade bir Türkçeyle eser verme dönemine geçiş yapmıştır.¹² Eski Anadolu Türkçesinin sade ve duru özelliklerini yansıtan, Şikârî mahlaslı müellif tarafından kaleme alınan Karamannâme; Karamanoğulları tarihine ışık tutmasının yanı sıra, ihtiva ettiği zengin söz varlığıyla da dönemin önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Şikârî hakkındaki bilgiler sınırlı olmakla birlikte kendisine ait olan “Eğer bilmek dilersen bu Gubârı Ayaklar turağıya’ni Şikârî” beyiti eser sahibinin en azından mahlasını ortaya koyabilecek niteliktedir.¹³ Yaklaşık 250 yıl hüküm süren Karamanoğullarının tarihinin anlatıldığı eser, genel itibarıyla Osmanlı karşıtı bir kurguya sahiptir. Eser; “Kitâb-ı Karamaniyye, Kitâb-ı Tevârîh-i Karamaniyye, Kahramân-ı Zamân” gibi adlandırmalarla katalog haline getirilmiştir. Karamannâme’nin biri Konya’da bulunan Yusufağa (Millet) Kütüphanesi’nde, diğeri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde ve son olarak Berlin Devlet Kütüphanesi’nde olmak üzere günümüzde bilinen üç nüshası bulunmaktadır.¹⁴ Eser, ayrıca Anadolu sahasında Osmanlıya muhalif bir şekilde kaleme alınmış olmasıyla dönemin diğer tarih eserlerinden farklılık arz eder. Eserde Karamanlı beylerinin ve şehzadelerinin yaşamları anlatılsa da genellikle Alâeddin Ali Bey Dönemi ele almıştır.¹⁵ Eserin son kısmı, Kasım Bey’den yardım alan Osmanlı şehzadesi Cem Sultan’ın Rodos Adası’na gidip yaklaşık 22 yıl burada yaşadktan sonra Osmanlı Sultanı Yavuz Selim tarafından zehirle öldürtülüp çeribaşısının da bu olay üzerine geride kalan adamlarıyla Şah İsmail’den sığınma talep etmelerinden oluşur.¹⁶

Söz varlığı, bir ulusun maddî ve manevî kültürünün önemli bir parçasıdır ve bir toplumun dünyayı algılayış biçimine bağlı olarak kavramlar dünyasına ait somut ifadelerdir.¹⁷ Türklerin dünyayı anlamlandırmasında inanç dünyalarının doğal olarak büyük bir rolü vardır. İslâmiyet sonrasında da kadim inanç kültürleriyle oluşturdukları söz varlığına yeni kavramlar ekleyerek dinî terminolojiyi zenginleştirmeye devam etmişlerdir.

Türklerin İslâmlaşma Süreci”, *Tokat İlmîyat Dergisi* 9/2 (30 Aralık 2021): 664-674; Salim Koca, “Türkler ve İslâmiyet”, *Erdem* 8/22 (01 Ocak 1996): 263-274.

⁹ Ahmet Bican Ercilasun, *Türk Dili Tarihi / Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla* (Akçağ Yayınları, 2012), 460.

¹⁰ Aysu Ata, *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur’an Tercümesi (Rylands Nüshası-Giriş, Metin, Notlar, Dizin)* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013).

¹¹ Hüseyin Gökalp - Ali Kuşçalı, “The Dawn Of History: Perspectives From Classical Muslim Scholars”, *Mütefekkir* 12/23 (28 Temmuz 2025): 16.

¹² Hasan Taşkıran, *Osmanlı Tarih Yazıcılığına Bir Tepki Olarak Karamanlı Tarih Yazıcılığı: Şikârî ve Karamannâmesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022), 2: 668.

¹³ Metin Sözen-Necdet Sakaçoğlu, *Karamannâme -Şikârî-* (İstanbul: Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi, 2005), 103.

¹⁴ Taşkıran, *Osmanlı Tarih Yazıcılığına Bir Tepki Olarak Karamanlı Tarih Yazıcılığı: Şikârî ve Karamannâmesi*, 2: 669.

¹⁵ Sara Nur Yıldız, “Şikârî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2010), 39: 163, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sikari>.

¹⁶ Taşkıran, *Osmanlı Tarih Yazıcılığına Bir Tepki Olarak Karamanlı Tarih Yazıcılığı: Şikârî ve Karamannâmesi*, 2: 672.

¹⁷ Doğan Aksan, *Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005), 221; Ali Göçer, “Türkçe Eğitiminde Öğrencilerin Söz Varlığını Geliştirme Etkinlikleri ve Sözlük Kullanımı”, *Journal Of Turkish Studies* 5/Volume 5 Issue 1 (29 Ağustos 2024): 1027.

1. Yöntem

1.1. Veri Analizi

Bu çalışmada esas olarak nitel araştırma yöntemleri içerisinde doküman incelemesi adlı teknikten hareketle verilerin tespiti yapılmıştır. Çalışmanın araştırmaya değer görülen ve temelini oluşturan bulgular, içerik analizi tekniğiyle bir araya getirilmiştir. Böylece dinî terminoloji açısından değerlendirilmeye uygun söz varlığı unsurları cümlelerin bağlamına bakılarak tematik konu başlıkları halinde sunulmuştur. Türk dilinin yazılı dönemlerinden itibaren elde bulunan somut dinî terminolojinin dil vasıtasıyla günümüze kadar gelebilmiş olması, verilerin değerlendirilmesinde birtakım hipotetik açıklamalardan ziyade net bir tanımlama yapabilmeyi mümkün kılmıştır. Böylece “Şikârî Karamannâmesi”nde geçen dinî terimler; “İnançla ilgili kavramlar”, “İbâdetle İlgili Kavramlar”, “Dinî Şahsiyetler ve Sıfatlar”, “Yaradılışla İlgili Kavramlar”, “Dinler ile İlgili Kavramlar”, “İbâdethâne/Mekân ile İlgili Kavramlar” ve “Diğer Dinî Kavramlar” başlıkları altında gruplandırılmıştır. Bu başlıklar altında verilen söz varlığı unsurları, eserde geçtikleri örnek cümle ile birlikte verilmiştir. Bu sayede cümlelerin bağlamı da ilgililer tarafından görülebilecek ve söz konusu terimin dinî alana ait olup olmadığı noktasında oluşabilecek soru işaretlerini ortadan kaldıracaktır.

2. Bulgular

“Şikârî Karamannâmesi”nde tespit edilen dinî terimler ve söz konusu terimlerin eser içerisinde geçtiği cümleler şu şekildedir:

2.1. İnanç ile İlgili Kavramlar

2.1.1. Allah'ın Sıfatları

Alîm ‘Zamân ve mekân sınırı olmaksızın her şeyi bilen Allah’ın sıfatlarından.’

“*Alîm ü sâbir ü cebbâr mâcid.*”¹⁸

Allah ‘Yüce yaratıcı, tanrı.’

“*Melik şâh, Allah emrine gitdi.*”¹⁹

Allah Te’âlâ ‘Yaratıcı için kullanılan sıfatlardan biri, Allah.’

“*Allah te’âlânın emriyle Hüsrev’in fer-i mehâbeti zâil oldu.*”²⁰

Bâtın ‘Allah’ın güzel sıfatlarından biri. Duyu organları ile hissedilemeyen.’

“*Hazret-i Mevlânâ, bâtın kuvvetiyle sırr ile eyle muhabbet eyledi ki bir yıl mikdârı hizmet-i Mevlânâ’ya geldi ve gitdi.*”²¹

Cebbâr ‘Dilediğini yapan ve yaptırın Allah’ın sıfatlarından.’

“*Alîm ü sâbir ü cebbâr mâcid.*”²²

Hakk ‘Yüce yaratıcı, Allah.’

“*Ey beglerim! Gayret edüb oğlumu düşmen eline vermeyesiz ve ey oğlum! Sen dahi cehd edüb kanımı sultâna komayasın, dedi. Cân-ı ‘azizin Hakk’a teslim eyledi.*”²³

Hak Te’âlâ ‘Yaratıcı için kullanılan sıfatlardan biri, Allah.’

¹⁸ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

¹⁹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 101.

²⁰ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 100.

²¹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 128.

²² Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

²³ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 119.

"**Hak te'âlâ** fırsat verüb Behrâm sınıb ! Horasan'a kaçdı."²⁴

Hudâ 'Yüce yaratıcı, Allah.'

"Dehhanî'nin **Hudâ** şâd eylesün rûh-ı revânın. Yâricânî'nin dahi türbesi pür-nûr olsun."²⁵

İlâh 'Tanrı, Allah, yaratıcı.'

"Felek müstahkem ez emr **ilâh** est."²⁶

Kadîm 'Başlangıcı olmayan, kimseye ihtiyaç duymadan var olan Allah'ın sıfatlarından.'

"**Kadîm** ü kaadir ü kayyûm vâhid."²⁷

Kâdir 'Her şeye gücü yeten Allah'ın sıfatlarından.'

"**Kadîm** ü **kaadir** ü kayyûm vâhid."²⁸

Kayyûm 'Kimseye muhtaç olmayan, her şeyin kendisine muhtaç olduğu Allah'ın sıfatlarından.'

"**Kadîm** ü kaadir ü **kayyûm** vâhid."²⁹

Mâcid 'Asil, şerefli, cömert, Allah'ın sıfatlarından.'

"**Alîm** ü sâbir ü cebbâr **mâcid**."³⁰

Rahîm 'Çok merhamet eden, bağışlayıcı, Allah'ın sıfatlarından.'

"**Rahîm** ü fâliku'l-esbâh settâr."³¹

Sâbir 'Kullarını cezalandırmak için acele etmeyen, sabırlı, Allah'ın sıfatlarından.'

"**Alîm** ü **sâbir** ü cebbâr mâcid."³²

Tanrı 'Yaratıcı, Allah.'

"**Fir'avn**'ın **tanrılık** da'vâsı eyledüğü, hemân Mısır'a mâlik olduğu için müdür? demiş."³³

Vâhid 'Zat, sıfat ve fiillerinde benzeri olmayan, eşsiz, tek olan Allah'ın sıfatlarından.'

"**Kadîm** ü kaadir ü kayyûm **vâhid**."³⁴

Zü'l-celâl 'Azamet ve kerem sahibi Allah.'

"**Hudâvend-i hakîm** **zü'l-celâl** est."³⁵

2.1.2.Peygamber/Peygamberlik

Danyâl Peygamber 'Babiller zamanında yaşamış ve Yahudileri Babil zulmünden kurtardığı söylenen bir peygamber.'

"**Menzil be-menzil Tarsus'a gelüb Danyâl Peygamberi ziyâret edüb andan geçüb kona göçe Haleb üstüne erişdiler**."³⁶

Muhammed Mustafâ 'İslâm inancına göre Allah tarafından gönderilen son elçi.'

"**Hazreti Muhammed Mustafâ** sallallah 'aleyhi vesellem nübüvvet da'vâsın etmezden evvel Rum diyârının pâdişâhlarına kayser derler, nitekim Hind'de rây dedikleri gibi."³⁷

²⁴ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

²⁵ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 103.

²⁶ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

²⁷ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

²⁸ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

²⁹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

³⁰ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

³¹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

³² Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

³³ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 132.

³⁴ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

³⁵ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

³⁶ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 203.

³⁷ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

Nübüvvet 'Allah tarafından seçilmiş kişilere verilen görev, elçilik.'

"Hazreti Muhammed Mustafâ sallallah 'aleyhi vesellem **nübüvvet** da'vâsın etmezden evvel Rum diyârının pâdişâhlarına kayser derler, nitekim Hind'de rây dedikleri gibi."³⁸

Peygamber 'Allah'ın elçi olarak belirlediği kimse.'

"Ben Mevlânâ'yım, anlar **peygamberlerdir** cümlesi."³⁹

Peygamberin kavli 'Peygamberin antlaşması, sözü, duası.'

"Ve Allah'un buyruğu mudur yâhud **peygamberin kavli** midir?"⁴⁰

Süleymân Peygamber 'Mescid-i Aksâ'yı inşâ eden peygamber.'

"**Süleymân Peygamber'in** dîvleri gelse Bolğâr Tâğına çıkmaya deyiüb hemân Kökezoğlu'n serdâr edüb on bin Bolğâr 'askeri ile Lârende'ye gelüb zabt eyledi."⁴¹

2.1.3.Âhîret ile İlgili Kavramlar

Âhîret 'İslâm inancına göre öteki dünya, bu dünyada yapılanların hesabının sorulacağı yer.'

"Yigirmi altı yıl pâdişâh olub 'âkıbet **âhîrete** intikal eyledi."⁴²

Kıyamet 'Bütün ölülerin diriltilip mahşerde toplanacağı zaman.'

"Tâ **kıyamete** deyin nâmımız erlikle söylene dedi."⁴³

2.1.4.Kader ve Kazâ

Gayb 'Bilinmezlik, sadece Allah tarafından bilinenler.'

"Gerçe **gaybı** Allah bilür ammâ bu civân, sultândan atâsı kanın alur, cümle mülk-i sultâna hükm (eder) dedi."⁴⁴

Hikmet-i ilâhi 'Allah'ın korumasına vesile olan sebep.'

"**Hikmet-i ilâhi** şöyle vâki' oldu ki, Mud yanında bir devletlü düğün eyledi."⁴⁵

Hikmet-i Rabbanî (bk. Hikmet-i ilâhi).

"**Hikmet-i Rabbanî** sultânın buduna tüfenk tokundu."⁴⁶

İnşâallah 'Allah'ın izniyle anlamına gelen söz.'

"**İnşâallah** ol dahi bana nesne edemez deyiüb kırk bin er ile iki yüz otuz pehlivânla cânib-i Konya'ya 'azm edüb gelüb Konya kal'asmın önüne erişdi."⁴⁷

İnşâallah te'âlâ (bk. İnşâallah).

"Gelüb Konya diyârın müşerref kılsan. **İnşâallah te'âlâ** sana küllî ri'âyet olunur, demiş."⁴⁸

Takdir 'Allah tarafından belirlenmiş ve başkası tarafından değiştirilmesi mümkün olmayan.'

"İş **takdirindir**. Bu bâbda evliyâ enbiyâ 'âcizdir."⁴⁹

Takdir-i ilâhi 'Alın yazısı, kader.'

³⁸ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

³⁹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 177.

⁴⁰ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 236.

⁴¹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 241.

⁴² Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 101.

⁴³ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 112.

⁴⁴ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 120.

⁴⁵ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 122.

⁴⁶ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 224.

⁴⁷ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 110.

⁴⁸ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 109.

⁴⁹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 127.

"Pîr Ahmed Hân dönüb! bakayın derken **takdir-i ilâhi**, lâînin oku, gül yüzünün bir yüzünden bir yüzüne geçdi."⁵⁰

Takdir-i kalem (bk. Takdir-i ilâhi).

"Tâ ezelden **takdir-i kalem** böyle imiş."⁵¹

1.5.Şehâdet

Allahü ekber 'En büyük ve güçlü olan Allah'tır anlamında bir söz, tekbir.'

"Şâh 'Alâüddin erişüb **Allahü ekber!** Gürzün çâk çâk, felege erişdi."⁵²

Allah korkusu 'Yüce yaratıcının gazabından çekinme duygusu.'

"**Allah'dan korkmadın?** Karaman bir pâdişâh oğlu, senin kulun değil idi."⁵³

Besmele 'Bir işe başlarken yaratıcının adını anarak başlama işi.'

"**Bismillâhirrahmanirrahîm** ve bihi nesta'in."⁵⁴

Bî-dîn 'Dinsiz, inkârcı.'

"Bir gün beg gelüb zehr-i mektûb(u) dizdâr-ı **bî-dîne** sundu."⁵⁵

Ehl-i tevhid 'Allah'ın birliğine inan kişi, müslümân.'

"Hayrâtı bî-nihâyedir. Hem kendüsü **ehl-i tevhid**dir."⁵⁶

Hakk-ı Hudâ 'Allah rızasını gözetmek, Allah rızası için.'

"**Bi-hakk-ı Hudâ** bağışladım."⁵⁷

Hamdülillah 'Övgü ve şükür ancak Allah'adır.'

"**Bi-hamdülillah** sultân bizimledür, sâğ esendür dedi."⁵⁸

Kâfir 'Küfür içinde olan, inkârcı.'

"Taş-ili'ni **kâfir** elinden aldı."⁵⁹

Lâ'in 'Allah'ın lanet ettiği kimse.'

"Sitâresinde kâfi yağmâya girmişler idi. **Lâ'inlerin** kırkı bir yerde değil."⁶⁰

Mel'un 'Allah tarafından lanetlenmiş kişi.'

"Varub mektûbu **mel'ûna** sundular."⁶¹

Mu'cizât 'Allah tarafından elçilerine verilen olağanüstü güçler.'

"Dokuzuncu gün **mu'cizât-ı Muhammed** erişüb kâfir sınıb kaçdı."⁶²

Subhân 'Allah'ı tesbih ve tenzih etmek.'

"Hak **subhâne** ve ta'âlâ sana nasib eyledi."⁶³

Şehâdet 'Allah yolunda savaşıp canından olma, şehitlik mertebesi.'

"Hudâdan **şehâdet** isterem."⁶⁴

⁵⁰ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 219.

⁵¹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 119.

⁵² Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 154.

⁵³ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 124.

⁵⁴ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 99.

⁵⁵ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 119.

⁵⁶ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 234.

⁵⁷ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 173.

⁵⁸ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 168.

⁵⁹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 101.

⁶⁰ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 102.

⁶¹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 114.

⁶² Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 113.

⁶³ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 177.

⁶⁴ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 131.

Tekbîr getir- 'Allah büyüktür, kullarının ibâdetine muhtaç değildir anlamında bir söz.'

"Kızıltâğ öñünde râst gelüb tîğ çeküb **Tekbîr getirüb** Tatar çerisine koyuldular."⁶⁵

Tövbe ve İstiğfâr 'İşlenen bir günah sonrasında pişmanlık duyup bir daha yapmamak üzere Allah'a verilen söz.'

"Harâmîliğe **tövbe ve istiğfâr** eyleyesin demiş."⁶⁶

Yokdan vâ et- 'Allah'a mahsus olan hareket, yaratma gücü.'

"İmdi ey Alâüddin! Pâdişâhlık, cümle 'âlemi **yokdan vâ etene** lâyıktır."⁶⁷

1.6.Kur'ân ve İlahî Kitaplar ile İlgili Kavramlar

Ehl-i Kur'ân 'Kur'ân-ı Kerîmi hîfzedip okuyan ve ona göre amel işleyen kişi.'

"**Ehl-i Kur'ân** hâfız idi. Kırk yıldır haftada! bir hatmederdi."⁶⁸

Hatim et- 'Kur'ân-ı Kerîmi ezberlemek.'

"**Ehl-i Kur'ân** hâfız idi. Kırk yıldır haftada! bir **hatmederdi**."⁶⁹

Kelâm-ı Kadîm 'Allah'ın muhafazasına kavuşmaya vesile olan âyet-i kerîmler.'

"**Kelâm-ı Kadîm'e** and içdiler ki her-giz kılıç çeküb sınırlarından içerü girmeyeler."⁷⁰

Tilâvet 'Kur'ân-ı Kerîm okuma.'

"Bir seherî, namâzın kılub virdin sürüb hammâmda gasl edüb namâzın edâ edüb **tilâvet edüb** taşra çıkdı."⁷¹

2.2.İbâdet ile İlgili Kavramlar

2.2.1.Hac ile İlgili Kavramlar

Hac 'Yılın belli dönemlerine mahsus yapılan ve gücü yetenlere Allah tarafından farz kılınmış ibadet.'

"Cem Sultân **hac** niyyetin edüb Karamanoğlu Kasım Begden destûr diledi **hacca** gitmege."⁷²

Hacı 'Hac farizâsını yerine getiren müslüman.'

"Sivas Begi **Hacı** Bahâdin, bunların hareketin duyub Kürd kavmin cem' edüb Eşref derler bir ulu beg var idi."⁷³

Hüccâc 'Hac görevini yerine getirenler, hacılar.'

"Andan sonra **hüccâcile** Kâ'betullah'a gelüb ziyâret eyledi."⁷⁴

2.2.2.Salât

Cum'a namâzı 'Müslümanlar için kutsal sayılan cuma gününde farz olarak topluca kılınan namaz.'

"Gelüb Karaman dahi erüşüb **cum'a namâzın** anda kıldılar."⁷⁵

⁶⁵ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 132.

⁶⁶ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 182.

⁶⁷ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 132.

⁶⁸ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 163.

⁶⁹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 163.

⁷⁰ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 225.

⁷¹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 163.

⁷² Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 240.

⁷³ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 109.

⁷⁴ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 240.

⁷⁵ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 114.

Du'â 'Allah'a yalvarma, yakarış.'

"Bu derdmendi bir **du'â** ile şâd edeler."⁷⁶

Kazâ 'Namaz, oruç gibi farz olan ibâdetlerinin vaktinden sonra yerine getirilmesi.'

"Süleymân şâh bir pâk mezheb ve bir pâk meşreb i'tikaadı muhkem bir pâdişâh idi ki bir vakt namâzın **kazâyâ** komamış idi."⁷⁷

Münâcât 'Yalvarma, yakarmai, dua.'

"Alüddin'i sabâh helâk olacağın bilüb önce ağlayub Allah'dan meded taleb ederdi, **münâcât**da idi."⁷⁸

Sabâh namâzı 'Allah tarafından Müslümanlara farz kılınmış olan beş vakit namaz ibadetinden ilki.'

"Kosun, Aydın, altı bin er ile **sabâh namâzında** gâfil Devle Karahisar'ı basub cümle kâfiri kılıcdan geçürüb kal'ayı zabt kıldılar."⁷⁹

Vakt namâzı 'İslâm inancına göre Allah'ın Müslümânlar üzerinde farz kıldığı ve beş vakitten oluşan ibâdet.'

"Süleymân şâh bir pâk mezheb ve bir pâk meşreb i'tikaadı muhkem bir pâdişâh idi ki bir **vakt namâzın** kazâyâ komamış idi."⁸⁰

2.2.3.Savm

Ramazân-ı şerif 'Müslümânlar için oruç ibâdeti zamanı.'

"**Ramazân-ı şerifden** evvel bir hafta mukaddem Kestel Yaylağına çıkdılar."⁸¹

2.2.4.Kurbân

Kurbân 'İslâmî açıdan kesilmesi vâcip olan hayvanlardan her biri.'

"Ne kadar evliyâ vâir ise Konya'da hep ziyâret eyledi, **kurbân** kesdi fukarâyâ ri'âyet eyledi."⁸²

2.2.5.İbâdetle İlgili Diğer Kavramlar

"Bir seherî, namâzın kılub virdin sürüb hammâmda **gasl** edüb namâzın edâ edüb tilâvet edüb taşra çıkdı."⁸³

İbâdet 'İslâmın gereklerine göre kulluk vazifesini yerine getirme.'

"Lârende'ye geliüb hergâh istiğfâr edüb **ibâdete** başladı."⁸⁴

İstiğfâr 'Bağışlanma dilemek.'

"Lârende'ye geliüb hergâh **istiğfâr** edüb **ibâdete** başladı."⁸⁵

Müfsid 'Bir ibadetin bozulmasına yol açan şey, hukukî bir uygulamayı sakatlayan fiil veya eksiklik.'

"Pâdişâhım, lûtf edüb **müfsid** sözüne uyma."⁸⁶

⁷⁶ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 103.

⁷⁷ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 163.

⁷⁸ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 167.

⁷⁹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 114.

⁸⁰ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 163.

⁸¹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 245.

⁸² Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 174.

⁸³ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 163.

⁸⁴ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 130.

⁸⁵ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 130.

⁸⁶ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 114.

2.3.Dinî Şahsiyetler ve Sıfatlar

‘Âbid ‘İtaat eden, hizmet eden kişi.’

“Yigirmi dört vezir dört yüz pehlivân ve bin altı yüz çavuş dört yüz didebân altmış bin kapukulu dört yüz ma’nidâr! şeyh, vâ’iz, ‘âlim, ‘âbid bile otururdu. Velî pâdişâh idi.”⁸⁷

‘Ali ‘İslâm peygamberi Hz. Muhammed (S.A.V.)’in amcasının oğlu ve damadı.’

“Yâ Muhammed! Yâ ‘Ali! Zebûn ümmetine Hak te’âlâdan meded fırsat dile.”⁸⁸

‘Âlim ‘İlim sahibi, bilen kişi.’

“Yigirmi dört vezir dört yüz pehlivân ve bin altı yüz çavuş dört yüz didebân altmış bin kapukulu dört yüz ma’nidâr! şeyh, vâ’iz, ‘âlim, ‘âbid bile otururdu. Velî pâdişâh idi.”⁸⁹

Derviş ‘Dünya malına gönül bağlamayan, İslâm dininin emir ve yasaklarına uyan, Allah’tan başka her şeyi gönlünden çıkararak kişi.’

“Mehammed Beg, **derviş** tonuna girüb abdâl olmuş dediler.”⁹⁰

Evlîyâ ‘Veli kelimesinin çoğulu.’

“Ne kadar **evliyâ** vâ’ir ise Konya’da hep ziyâret eyledi, kurbân kesdi fukarâyâ ri’âyet eyledi.”⁹¹

Evlîyâ enbiyâ ‘Veliler, peygamberler, nebiler.’

“İş takdirindir. Bu bâbda **evliyâ enbiyâ** ‘âcizdir.”⁹²

Hâfız- ‘Kur’ân-ı Kerîmi ezberleyen kişi.’

“Ehl-i Kur’ân **hâfız** idi. Kırk yıldır haftada! bir hatmederdi.”⁹³

İmâm ‘Önder, lider, cemaate namaz kıldırarak din görevlisi.’

“**İmâmına** bir gün: – Evvel Tekbîrde Kâ’betullâh sana aşikâre olur mu, dedi.”⁹⁴

Kadı ‘İslâm hukukuna göre hükümler veren kimse.’

“Müftî şeyh **kadı** vâ’iz cümle ‘ulemâ, Musâ Begi yerine şâh eylediler.”⁹⁵

Müftî ‘Fetvâ veren kimse.’

“**Müftî** şeyh **kadı** vâ’iz cümle ‘ulemâ, Musâ Begi yerine şâh eylediler.”⁹⁶

Mürîd ‘Bir şeyhe bağlı bulunan kişi.’

“Şeyh Zekeriyâyâ bin **mürîd** ile gelüb buluşub Bahşâyîş Hâna eydür.”⁹⁷

Ruhbân ‘Hristiyanlıkta dinî bir sınıf, rahip.’

“Etrâfa âdem saldılar. **Ruhbânlar** ve Yahudi ‘âlimleri getürdüler.”⁹⁸

Şeyh ‘Bir tarikat büyüğü, tarikat kurucusu.

“Yigirmi dört vezir dört yüz pehlivân ve bin altı yüz çavuş dört yüz didebân altmış bin kapukulu dört yüz ma’nidâr! şeyh, vâ’iz, ‘âlim, ‘âbid bile otururdu. Velî pâdişâh idi.”⁹⁹

‘Ulemâ fuzalâ ‘Ahlâk, ilim ve meziyetçe üstün kimseler.’

⁸⁷ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 103.

⁸⁸ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 178.

⁸⁹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 103.

⁹⁰ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 147.

⁹¹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 174.

⁹² Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 127.

⁹³ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 163.

⁹⁴ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 234.

⁹⁵ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 141.

⁹⁶ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 141.

⁹⁷ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 203.

⁹⁸ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 177.

⁹⁹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 103.

"Sultân 'Alâüddin, bir gün yigirmi dört vezir, altı yüz kırk dört sancak begi cümle '**ulemâ fuzalâ** oturub divân ederken Tarsusî begi Yahşi, Karaman'dan şekvâ idüb tâcın yere urdu."¹⁰⁰

Vâ'iz 'Va'az eden kişi.'

"Yigirmi dört vezir dört yüz pehlivân ve bin altı yüz çavuş dört yüz didebân altmış bin kapukulu dört yüz ma'nidâr! şeyh, **vâ'iz**, 'âlim, 'âbid bile otururdu. **Velî** pâdişâh idi."¹⁰¹

Velî 'Ermîş kişi, eren, evliya.'

"Yigirmi dört vezir dört yüz pehlivân ve bin altı yüz çavuş dört yüz didebân altmış bin kapukulu dört yüz ma'nidâr! şeyh, **vâ'iz**, 'âlim, 'âbid bile otururdu. **Velî** pâdişâh idi."¹⁰²

2.4.Yaradılış ile İlgili Kavramlar

2.4.1.Yaratılanlarla İlgili Kavramlar

Âdem '(Allah'a göre) insan.'

"Dilâverler kaplan gibi kana bulaşdılar. Karaman, ceng içinde **âdemi âdeme** çalardı."¹⁰³

Kul '(Allah'a göre) insan.'

"Rûm Yunân begler, altmış bin altun libâslı murassâ' kemerli **kul** durub cümle 'ulemâ-i diyâr ve zurâfâ-i rûzigâr otururdu."¹⁰⁴

2.4.2.Ruh ile İlgili Kavramlar

Rûh 'İnsan varlığının fiziksel olmayan tarafı.'

"Dehhanî'nin Hudâ şâd eylesün **rûh**-ı revânın. Yâricânî'nin dahi türbesi pür-nûr olsun."¹⁰⁵

2.4.3.Ölüm ile İlgili Kavramlar

Cân-ı 'azizin Hakk'a teslim eyle- 'Hayatı son bulmak, ölmek.'

"Ey beglerim! Gayret edüb oğlumu düşmen eline vermeyesiz ve ey oğlum! Sen dahi cehd edüb kanımı sultâna komayasın, dedi. **Cân-ı 'azizin Hakk'a teslim eyledi.**"¹⁰⁶

Defn eyle- 'Ölüyü dinî usullere göre gömmek.'

"Karaman'ı tâbuta koyub Ermenâk'e götürüb **defn eylediler.**"¹⁰⁷

Ecel 'Allah tarafından fanilere verilen ölüm zamanı.'

"'Âkıbet yakasın dest-i **ecelden** kurtarmayub vefât eyledi."¹⁰⁸

Ecel câmın nûş eyle- 'Hayatı sona ermek, ölmek.'

"Alub **ecel câmın nûş eyledi.**"¹⁰⁹

Mâtem 'Ölünün arkasından duyulan üzüntü, yas.'

"Ermenâk'e gelüb **mâtem** edüb oğlu Mehmed ve Mahmud, Bergün yaylağında idi."¹¹⁰

¹⁰⁰ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 108.

¹⁰¹ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 103.

¹⁰² Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 103.

¹⁰³ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 112.

¹⁰⁴ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 110.

¹⁰⁵ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 103.

¹⁰⁶ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 119.

¹⁰⁷ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 120.

¹⁰⁸ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 102.

¹⁰⁹ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 119.

¹¹⁰ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 109.

Öl- ‘Hayatı sona ermek, vefât etmek.’

“Âhir konub yâr(e)lerin bağladılar, **ölenler** için ağladılar.”¹¹¹

Tâbut ‘Ölülerin mezarlığa götürülene kadar içine konduğu tahta sandık.’

“Karaman’ı **tâbuta** koyub Ermenâk’e götürüb defn eylediler.”¹¹²

Toprağa düş- ‘Ölmek, vefât etmek.’

“Dört bin er **toprağa düşdü.**”¹¹³

Şehid ‘Allah yolunda canından olan kimse.’

“Aksarây’a ardınca varub muhkem ceng edüb ‘âkıbet kâfir yegin gelüb **şehid** eyledi.”¹¹⁴

Vefât ‘Ölüm, hayatın sona ermesi.’

“‘Âkıbet yakasın dest-i ecelden kurtarmayub **vefât** eyledi.”¹¹⁵

2.4.4. Yaşam ile İlgili Kavramlar

‘Ömr ‘Allah tarafından fanilere verilen yaşam süresi.’

“Bir gün ecel erişüb tomâr-ı ‘**ömrün** dürüb bırakub gitdi.”¹¹⁶

2.5. Dinler ile İlgili Kavramlar

Din ‘Karşılık vermek, itaat etmek anlamına gelen kutsal düşünceye dayalı sistem.’

“Bir **dini** yok kâfirdir, varub vilâyetin harâb idelim dedi.”¹¹⁷

Din-i Muhammed ‘İslâm dini, İslâmiyet.’

“Fetvâları yanında olan ‘ulemâlara okudasun, göreler **din-i Muhammed’e** eyledüğün fi’iller var mıdır, demiş.”¹¹⁸

İslâm ‘Allah katında geçerli olan tek dinin adı.’

“**İslâm** ‘askerinin yarı kalmadı.”¹¹⁹

Mezheb ‘Bir dinin anlayış ve görüş ayrılıkları dolayısıyla ortaya çıkan büyük kolları.’

“Müslümân kâfir ‘askerinden yardım alub Müselmânlar kırmağa gelmek

kangı **mezhebde** vardır, dedi.”¹²⁰

Müselmân ‘İslâm dinine mensup kişi.’

“Zirâ **Müselmânlara** ziyâde cefâ eylemişler.”¹²¹

Yahudi ‘Yakup peygâmbere on iki oğlundan birinin soyundan gelenler.’

“Birsın alub taşra çikaralum, kâfirde **Yahudide** okur bulunur ola, dedi.”¹²²

2.6. İbâdethâne/Mekân ile İlgili Kavramlar

¹¹¹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 113.

¹¹² Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 120.

¹¹³ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 104.

¹¹⁴ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 101.

¹¹⁵ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 102.

¹¹⁶ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 102.

¹¹⁷ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 114.

¹¹⁸ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 210.

¹¹⁹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 113.

¹²⁰ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 210.

¹²¹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 106.

¹²² Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 176.

Câmi' 'İslâmiyet inancında ibadetlerin yapıldığı kutsal mekân.'

"Lârende'yi ma'mûr eylediler. Ol kilisâyı **câmi'** eylediler."¹²³

Gazâ mâli 'Allah yolunda savaşılan yer.'

"**Gazâ mâlinden** gelüb Lârende'ye **câmi'** yabdı."¹²⁴

İmâret 'Yoksullara ve medrese öğrencilerine yemek dağıtan hayır kurumu.'

"İbrâhim Hânın tekyesi ve **câmi'**, hânkah, **imâret**, köprüsü ve hânları cümle altmış dört dânedir."¹²⁵

Kâ'betullâh 'Allah'ın evi, Müslümânların kiblesi.'

"İmâmuna bir gün: – Evvel Tekbîrde **Kâ'betullâh** sana aşikâre olur mu, dedi."¹²⁶

Kilisâ 'Hristiyanlık inancında ibadet yapılan kutsal yapı, kilise.'

"Bu diyâr hoş gelüb bunda bir **kilisâ** seyr eyledi. Sekiz yerde kapuş var. Bir 'âli binâdır ki yüz seksen kubbe üstünde idi."¹²⁷

Kudüs 'İslâm tarihindeki ilk kıblenin bulunduğu yer.'

"Cümle peygamberleri ziyâret edüb andan sonra geçüb otuz yedi bin er ile **Kudüs-i şerîfe** gelüb ziyâret kıldılar."¹²⁸

Mescid 'Müslümânların ibâdet ettikleri yer.'

"Biri **Câmi-i Hasan Basrî!** birisi **Ak Mescid**, birisi **Nizâm şâh Mescidi** derlerdi."¹²⁹

Tekye 'İslâm ilminin, ahlâkının, tasavvufun öğretildiği yer, tekke.'

"Dört **tekye**, yigirmi bir hân yapmış diyâr-ı Karaman'a."¹³⁰

Türbe 'İslâm coğrafyasında tanınmış kişilerin mezarları.'

"Dehhanî'nin Hudâ şâd eylesün rûh-ı revânın. Yâricânî'nin dahi **türbesi** pür-nûr olsun."¹³¹

Vakt mescidi (bk. Mescid).

"Alâüddin yapduğu **câmi'**yi yıkub andan gayri beş **câmi'** dört medrese otuz üç **vakt mescidi** biri **Câmi'-i Sultân** biri **Câmi'-i Kâşî**, biri **Karamanşâh**, biri **Câmi'-i Kebîr** derler."¹³²

Zâviye 'Dinî ilimlerin ve İslâm ahlâkının öğretildiği küçük tekke.'

"Şâh, el-hükmillâh şehîd olub cân-ı 'azizi Hakka teslim edüb muhibbleri mâtem edüb âyin-i erkân-ı Muhammedî üzre divân, oğlu Medresesinin yânında Kalemîyye **Zâviyesinin** türbesine Hazret-i Mevlânâ'nın vâlidesinin yânına defn eylediler."¹³³

2.7. Diğer Dinî Kavramlar

Allah'un buyruğu 'Yaratıcının buyurduğu emir ve yasaklar.'

"Ve **Allah'un buyruğu** mudur yâhud peygamberin kaoli midir?"¹³⁴

Allah emri 'Yaratıcının buyurduğu emir ve yasaklar.'

¹²³ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 101.

¹²⁴ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 101.

¹²⁵ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 234.

¹²⁶ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 234.

¹²⁷ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 101.

¹²⁸ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 231.

¹²⁹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 181.

¹³⁰ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 181.

¹³¹ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 103.

¹³² Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 181.

¹³³ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 164.

¹³⁴ Sözen - Sakaoğlu, *Karamannâme - Şikârî* -, 236.

"Yâricânî üstâd! Dehhanî şehnâmesi'n, Keykubâd oğlu Sultân 'Alâüddin tamâm edüb Karaman nâmına altı yüz beyit söyleyüb itmâmı müyesser olmayub **Allah emrine** gitdi." ¹³⁵

Fetvâ 'İslâm hukukuyla ilgili bir konu hakkında din âlimleri tarafından verilen hüküm.'

"**Fetvâları** yanında olan 'ulemâlara okudasun, göreler din-i Muhammed'e eyledüğün fi'iller var mıdır, demiş." ¹³⁶

Gazâ 'Allah yolunda yapılan savaş.'

"**Gazâ eyledi.** Ereğli diyârın kâfir elinden Nizâm şâh aldı." ¹³⁷

Gâzi 'Allah yolunda savaşa katılmış olan kişi.'

"**Gâziler** mest pelenge döndüler, kan içmekden." ¹³⁸

Günâh 'Dinen yasaklanmış olan.'

"Lûtf edüb bunların **günâhların** 'afv eyle, dedi." ¹³⁹

Hükmilillâh 'Allah'ın vermiş olduğu emir.'

"**Şâh, el-hükmilillâh** şehîd olub cân-ı 'azizi Hakka teslim edüb muhibbleri mâtem edüb âyin-i erkân-ı Muhammedî üzre divân, oğlu Medresesinin yânında Kalemiyye Zâviyesinin türbesine Hazret-i Mevlânâ'nın vâlidesinin yânına defn eylediler." ¹⁴⁰

Rızk 'Allah'ın kulları için takdir etmiş olduğu maddî ve manevî nimetler.'

"Cümle **rızk** ve mâl, at, katır, deve kaldı." ¹⁴¹

Sonuç

Şikârî Karamannâmesi'nde tespit edilen dinî söz varlığına ait bilimsel sonuçlar şu şekildedir:

1. Dinî söz varlığı açısından eserde; 54 tanesi inançla, 15 tanesi ibadetle, 16 tanesi dinî şahsiyetler ve sıfatları ile, 14 tanesi yaradılışla, 11 tanesi ibadethâne/mekân ile, 6 tanesi dinlerle, 8 tanesi de diğer dinî kavramlarla ilgili olmak üzere toplamda 124 kelime ve kelime grubu tespit edilmiştir.
2. Tespit edilen dinî söz varlığının büyük bir çoğunluğunda "Allah, âlim, kıyâmet vb." Arapça kelimelerin yoğunluğu söz konudur.
3. İslâmiyet'in Türkler arasında yaygınlaştığı dönemlerde İran coğrafyasının büyük etkisinin olduğu ve bu etkinin sonraki dönemlerde de devam ettiği bu eserde geçen; "Hudâ, peygamber, namaz, bî-din, din-i Muhammed" gibi Farsça kökenli kelime ve terkiplerin kullanılmasında görülmektedir.
4. "Tanrı, kul vb." Türkçe dinî söz varlığının bu eser içerisinde çok sınırlı bir şekilde kullanılmış olduğu, kelimelerin Türkçesinden ziyade Farsçalarının daha yoğun olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.
5. Kelimelerin ister Arapça isterse de Türkçe ve Farsçaları kullanılmış olsun tamlamalarda genellikle "Allah'ın buyruğu, Vakt namazı, Hakk-ı Hudâ vb." iki farklı dilden oluşan kelimeler tercih edilmiştir. Ayrıca tamlama oluşturulurken genellikle "Din-i Muhammed, Hikmet-i İlâhi, Takdir-i kalem vb." Farsça tamlamaya uygun olacak şekilde tamlamalar oluşturulmuştur. Bununla birlikte; "Allah korkusu, Allah'ın buyruğu, Allah'ın emri vb." Türkçe tamlama yapısına uygun tamlamalar da tespit edilmiştir.
6. XVI. yüzyılda yazılmış bir eserde; "toprağa düş-, yoktan var et- vb." günümüzde de aynı şekilde kullanılmaya devam eden ifadeler yer verilmiştir. Bu da dinî söz varlığı özelinde yüzyıllar

¹³⁵ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 102.

¹³⁶ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 210.

¹³⁷ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 101.

¹³⁸ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 132.

¹³⁹ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 187.

¹⁴⁰ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 164.

¹⁴¹ Sözen - Sakaoğlu, Karamannâme - Şikârî -, 191.

öncesine ait unsurların oluşan kültür dairesinde benimsendiği ve dil aracılığıyla da kuşaktan kuşağa aktarılarak olduğu gibi kullanıldığını göstermektedir.

7. "Allah, peygamber, namaz, âhret, şehid, kurbân vb." köken bakımından Türkçe olmasalar da günümüzde Türkçeleşmiş kelime olarak kabul ettiğimiz birçok kelime bu eserde de kullanılmış olup bazıları hiçbir değişikliğe uğramadan olduğu gibi kullanılmıştır.
8. Türklerin, İslâmiyet'i kabul ettiği ilk dönemlerde söz varlığında bulunmayan; "Allah, peygamber, rahmân, rahîm vb." kelimelerin çok uzun yıllardır herhangi bir değişikliğe uğramadan aynen kullanılmaya devam etmesi, bu kelimelerin Türk boyları tarafından kabullenilip benimsendiğini ve dinî kavramlar olarak kutsiyetlerine önem verildiğini açık bir şekilde göstermektedir.

Kısacası; Karamannâme'de geçen sınırlı sayıdaki bu dinî terminoloji göstermektedir ki dinî kelimeler, İslâm dinine verilen önem ve duyulan saygı neticesinde yabancı dillerden alınmış olsa da çok iyi bir şekilde korunmuştur ve nesiller boyu yaşatılmaya devam etmektedir..

Kaynakça

- Aksan, Doğan. *Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005a.
- Aksu, Ali. "Karahanlılar ve İslâm'ın Yayılmasındaki Katkıları". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (15 Haziran 2001): 281-310.
- Artun, Erman. *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi - Ders Kitapları, 2015.
- Ata, Aysu. *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası-Giriş, Metin, Notlar, Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- Beşirli, Hayati - Çapcıoğlu, İhsan, ed. *Türk Kültürü El Kitabı*. Grafiker Yayınları, 2015.
- Dindi, Emrah. "Kur'an'daki Tekrarların 7. Yüzyıl Araçlarının Dili Kullanım Âdet ve Edebî Zevkleriyle İlişkisi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 27/2 (15 Aralık 2023): 576-591. <https://doi.org/10.18505/cuid.1325682>.
- Ercilasun, Ahmet Bican. *Türk Dili Tarihi / Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla*. Akçağ Yayınları, 2012.
- Göçer, Ali. "Türkçe Eğitiminde Öğrencilerin Söz Varlığını Geliştirme Etkinlikleri ve Sözlük Kullanımı". *Journal of Turkish Studies* 5/Volume 5 Issue 1 (29 Ağustos 2024): 1007-1036. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.1318>.
- Gökâl, Hüseyin - Kuşcalı, Ali. "The Dawn Of History: Perspectives From Classical Muslim Scholars". *Mütefekkir* 12/23 (28 Temmuz 2025): 15-40. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1733063>.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Karabağ, Rıza. "Savaş ve Barış Ahlâkı: Dinî Metinler, Uluslararası Hukuk ve Sivil Toplum Örgütleri Zemininde Bir Yaklaşım". *Mütefekkir* 10/20 (15 Aralık 2023): 483-513. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1405315>.
- Kaya, Doğan. *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü (Ciltli)*. Akçağ Yayınları, 2014.
- Koca, Salim. "Türkler ve İslâmiyet". *Erdem* 8/22 (01 Ocak 1996): 263-286.
- Mert, Rabia. "İslam Öncesi Türkler ve Türklerin İslamlaşma Süreci". *Tokat İlmîyat Dergisi* 9/2 (30 Aralık 2021): 655-678. <https://doi.org/10.51450/ilmiyat.1005393>.
- Roux, Jean Paul. *Eski Türk Mitolojisi*. Trc. Musa Yaşar Sağlam. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2011.
- Sözen, Metin - Sakaoğlu, Necdet. *Karamannâme - Şikârî -*. İstanbul: Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi, 2005.
- Şahin, Salih. "Siyasetnâme Literatüründe Öne Çıkan İslâm Siyaset Ahlâkının Temel İlkeleri". *Mütefekkir* 10/20 (15 Aralık 2023): 515-545. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1405322>.

- Taşdelen, Vefa. "Hilmi Ziya Ülken'de Türkçenin Bir Felsefe Dili Olarak İnşası Sorunu". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 64 (25 Nisan 2025): 109-128. <https://doi.org/10.21563/sutad.1363995>.
- Taşkıran, Hasan. *Osmanlı Tarih Yazıcılığına Bir Tepki Olarak Karamanlı Tarih Yazıcılığı: Şikâri ve Karamannâmesi*. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022.
- Tulum, Muhammed Emir. "Fetihname Şairlerinin Propaganda Üslubu". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 63 (23 Aralık 2024): 111-135. <https://doi.org/10.21563/sutad.1297125>.
- Umañ, Fırat. "Türk-Moğol Şamanizm'inin Anadolu Tasavvufuna Yansıması: Şeyh Barak Baba Örneği". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 29/1 (15 Haziran 2025): 382-403. <https://doi.org/10.18505/cuid.1626121>.
- Yıldız, Sara Nur. "Şikâri". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 39: 162-163. İstanbul, 2010. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sikari>.